

Két kérdés önmagunkhoz

Írta: dr. Nagy Vince

a józan önkritikával vizsgáljuk, hogy a köztársasági kormányzat alatt mit miért tettünk és mit miért nem tettünk, azonnal két jelentős kérdés mered elénk, amelyeket a mögöttük álló körülmények egész komplexumával megvizsgálni lelkiismereti kötelességünk, úgyszintén nyíltan feltárni az indító okokat, amelyek következtében a mulasztások előállottak.

Őszinteséggel nemcsak ellenfeleinknek, hanem barátainknak és saját magunknak is tartozunk. Ez a két kérdés a következő:

Miért nem választattunk?

Kétségkívül egyik legnagyobb, következményeiben legsúlyosabb mulasztása volt a Károlyi-kormánynak, hogy nem ejtette meg a nemzetgyűlési választásokat. Mert vitán felül áll, hogy ha egybeülhetett volna ez a forradalomból születő parlament, a következő szükségszerű hatásai állottak volna elő:

1. Nem kellett volna a kormánynak a törvényhozó hatalmat gyakorolni az odiózussá vált „Néptörvények” kiadásával, s nem lett volna a Károlyi-éra az, ami — valljuk be — tényleg volt: burkolt diktatúra.

2. A nemzetgyűlés levezetője lehetett volna a politikai véleménykülönbségeknek, amelyek így — beszélő fórum nem léteiben — nagyrészt földalatti utakra terelődtek és

egészségtelen, sőt veszélyes robbantó erőként hatottak. A jobboldali ellenzéki kritika ellenforradalom színében tűnt fel, a szociáldemokrata munkásság pedig — nem lévén meg egy általános választás erőmérője, — a forradalmi hangulat csaloéka káprázatában az ország lakosságának nagy többségét a maga hívének hitte és ilyen mértékben és ilyen erőnek hamis tudatában lépett fel a maga túlzott követeléseivel. Végül a szélső baloldali túlzás, a kommunista agitáció is mederbe terelődött volna, s ha esetleg kaptak volna is a bolsevisták egy-két mandátumot, — ami ugyan teljesen valószínűtlen, — a nemzetgyűlés vitáiban a mérsékelt szociáldemokrata képviselők komoly érveivel szemben abszolúte hatástalanok lettek volna a kommunisták demagóg szónoklatai és könnyű lett volna ezek üres frazeológiáját a saját közönségük előtt is kellő értéktelenségükre leszállítani. — Mindezek pedig beláthatatlan következményekkel jártak volna. Talán nem is túlfűtött képzelődés mondatja velem, hogy *a bolsevizmus elkerülhető lett volna.*

3. Kormányválságokat megoldani, — ami krónikus betegségévé vált a Károlyi-kormánynak, — a pártoknak a kormányban való részvételi arányát eldönteni a nemzetgyűlés lett volna hivatva, s e döntés természetesen inkább hozott volna megnyugvást és megelégedést, mint a kormánynak Károlyi által való foltozgatása.

4. A kormány felelősségét nemcsak megoszthatta volna, hanem javarészből átháríthatta volna a nemzetgyűlésre. Milyen különbség lett volna a felelősség tekintetében, ha egy-egy olyan tény, mint pl. a Vix-féle legutolsó jegyzék, a nemzetgyűlés tárgyalhatta volna és ő adott volna arra feleletet?

Előáll tehát a kérdés: *miért nem választattunk?*

Mindazt a sok nevezetes érdeket, amit a nemzetgyűlési választások megtartása jelentett volna, mi, a Károlyi-kormány tagjai a maguk teljes jelentőségében kezdettől fogva

átérettük. Valahányszor nehéz helyzetbe került a kormányzat, — ez pedig, fájdalom, majdnem naponta előfordult, — úgyszólván kórusban hangzott fel ajkainkról a minisztertanácsokon: „*Választatni! Választatni!*” Amikor azonban közelebről szemébe néztünk ennek a kérdésnek, rögtön feltornyosultak a fenyegető akadályok, amelyek a választások elhalasztását tették észszerű és kényszerű kötelességünké.

A legfőbb akadály az ország nagy területeinek idegen katonaság által való megszállása volt. Akkoriban — 1919. év januárjában — járt Budapesten Coolidge professzor, hogy amerikai részről politikai és gazdasági információkat szerezzen. Mint belügyminiszter voltam hivatalos hozzá s első kérdése ez volt:

— Miért nem választatnak nemzetgyűlést az urak?

A hotelszoba falán függő térképre mutattam, megvontam ott a megszállott területek határvonalait s kifejtettem előtte a következőket:

— A megkötött fegyverszüneti szerződés megsértésével a körülfekvő államok hadseregei entente-parancsra megszállták országunk kétharmad részét s ugyane szerződésben biztosított ama jogunkat sem respektálták, hogy a megszállott részeken megtarthassuk kezünkben a közigazgatást, hanem azt elkergetve, a magukét ültették helyére. Ilyen körülmények között fizikailag nem áll módunkban a választások megtartása az ország egész területén. Kértem, befolyásával hasson oda az entente-nál, hogy a megszállott területeken is megtarthatók legyenek a választások.

Coolidge felelet helyett újabb kérdést tett fel:

— Miért nem tartják meg a választásokat a megszállott területek kivételével megmaradt országban?

— Egyrészt, mert könnyen részünkről való jogfeladásnak volna tekinthető, — feleltem, — ha mi Magyarország nemzetgyűlését csak erről a kis területről akarnók össze hívni és meg sem próbálnók a választásokat az ország

integráns részeit alkotó többi területeken is megtartatni. Másrészt, ha el mérnök követni ezt a könnyelműséget, egy nacionalista felbuzdulás valósággal elkergetne bennünket a helyünkről és hozzátettem: teljes joggal, mert egy ország új alkotmányos berendezkedését meghatározni nincs joga egy erősen csonka nemzetgyűlésnek.

Beszélgetésünknek e tárgyról folytatott részét Coolidge azzal a barátságos tanáccsal fejezte be, hogy mégis jól tennők, ha a megmaradt részeken megtartanók a választásokat. És alig észrevehetően egy mosoly jelent meg szája szögletén. Ő már tudta, hogy nem „ideiglenes” a megszállás.

És valóban az amerikai professzor előtt kifejtett megfontolások voltak a legsúlyosabb technikai és elvi akadályai a választások megejtésének.

Sokat gondolkoztam és tanácskoztam azokban a hetekben ezeknek az akadályoknak, természetesen a technikaiaknak a megkerüléséről. Egyik terv az volt, hogy megfelelő előkészítés után a megszállott területeken is megkísértjük a választások megejtését, még pedig úgy, hogy a megszálló hatóságokkal nem közöljük terveinket, a választás napját is csak a magyarsággal közöljük és ők ott kerületenkint megejtik a választásokat, lehetőleg a pártok előzetes megállapodásával egyhangú jelölések alapján úgy, hogy ne is kelljen a választási aktust lefolytatni s így talán nem volna módjukban az idegen hatóságoknak megakadályozni e csendes műveletet. A megválasztott képviselők azután átjönnének a demarkációs vonalon és részt vennének a megszállott részek képviselőjében a nemzetgyűlésen.

Ez tervnek szép volt, de megvalósítását gátolta annak házárd volta, kivihetési nehézségei, a megszállott részek magyarságával való nehéz érintkezés, ott a megegyezéses választás előkészítésének szinte lehetetlen volta, végül az az *elvi* aggály, hogy ha maga a magyar nemzetgyűlés egy előre megállapított legliberálisabb igazolási eljárás mellett

a nemzetgyűlés csonkítatlansága érdekében igazolná is a demarkációs vonalon túli mandátumokat alapos formai hiányok és mulasztások esetén is, — kérdés: elfogadná-e az Entente az ilyen „kéz alatt” alakított parlamentet s annak képviselőit tárgyalófélnek a béketárgyalásoknál?

Egy másik, még fictiósbab tero volt az, amelyik még nagyobb születési hibában szenvedő nemzetgyűlést hozhatott volna csak össze. Ha t. i. a csonka területen megválasztottuk volna a régi Magyarország 415 kerületének valamennyi képviselőjét. Az ilyen és ehhez hasonló kétségbeesett terveket el kellett ejteni mindjárt felvetődésük pillanatában.

De állandóan Damokles kardjaként lebegett a választások megtarthatósága felett a belső politikai helyzet s ennek a külpolitikával való összefüggése. Nevezetesen a szocialista tömegek és főként vidéki szervezeteik előretörése és erőszakossága minden polgári szervezkedéssel, még a Károlyi-pártival szemben is, azt a problémát vetette fel: nem kerülnek-e be a nemzetgyűlésbe a szocialisták abszolút többséggel? Ez a kérdés pedig azt a másik kérdést hozta magával, hogy az Entente milyen kormánnyal tárgyalna szívesebben: tiszta polgári, tiszta szocialista vagy koalíciós kormánnyal?

Mert abban a kérdésben polgári és szocialista miniszterek között nem volt vélemény eltérés hogy az ország érdekében bármely pillanatban készek vagyunk félretenni a pártédekeket és ha úgy látszik, hogy tiszta polgári kabinet jobb esélyekkel veheti fel a tárgyalásokat a győztes hatalmakkal, akkor a szocialisták készséggel deferálnak és kívülről támogatják a kormányt, viszont ha a külföldi szociáldemokrata szolidaritás volna reálisabban értékesíthető az ország javára, akkor mi polgári miniszterek vonulunk vissza.

Ugyanezért kívánatos lett volna megtudnunk, hogy szocialista többségű nemzetgyűlés és tiszta szocialista kor-

mány fog-e jobb halasi kiváltani a külföldön, vagy pedig polgári többségű parlament? Ezt a hajlandóságot kipuhatólni tettünk is elég kísérletet. De természetesen a források milyensége szerint változott a felelet is. Kunfi Zsigmond például külföldi útjából azt az impressziót hozta, hogy a *balra* haladás képviseli a helyes orientációt, míg viszont Batthyányi és Lovászy azt a külföldi értesülésüket hangoztatták, hogy az Entente tiszta polgári kabinetet venne szívesebben. Valójában azonban úgy állott a dolog, hogy ahány külföldi politikus vagy misszió-tag csak Budapesten járt, mindegyiket megkérdezte Károlyi: milyen összetételű kormány felelne meg az Entente tetszésének, és valamennyien vagy azt mondták, hogy az Ententenak *mindegy*, hogy milyen összetételű a kormány, vagy azt mondták, hogy legmegfelelőbb a szocialistákkal vegyes koalíciós kormány. Vagyis sem a Kunfi-, sem a Batthyány—Lovászy információ nem volt alapos. Amit az is bizonyít, hogy később a komün után Clark is egy szocialistákkal vegyes koalíciós kormány megalakítását követelte az Entente nevében, mint amellyel hajlandók a békefeltételekről tárgyalni. így is jött létre akkor a Huszár-kormány.

Mindazonáltal egészen akadémikus töprengés volt a részünkről: milyen parlament volna előnyösebb, polgári vagy szocialista többségű. Normális pártfegyelmelmezett-ségek mellett valószínűen módjában állhatott volna a vezető pártoknak, hogy megfelelő egyezség alapján úgyszólván tervszerűen többséget engedjenek annak a párt-nak vagy a pártok ama csoportjának, amelynek többségre jutása az adott helyzetben elismerten szükséges az ország érdekében. *Akkor* azonban ilyen fegyelemről szó sem lehetett. A szociáldemokrata pártvezetőség nem volt ura többé tömegeinek és azok mohóságának.

Már csak az lehetett a kérdés: 1. vájjon a megkezdött szocialista terror mellett szabadjára engedve a választási szenvedélyeket, mi lesz az eredmény; 2. ha polgári

többség jönne be, respektálni fogják-e a szociáldemokraták ezt az eredményt? A „Népszavá”-ban ugyanis Pogány József pribékjei már előre vad hallalít ordítottak az esetleges polgári többségű nemzetgyűlés ellen és kilátásba helyezték annak fegyveres szétverését.

Ez a bejelentett fenyegetés tette szükségessé azt az értekezletet, amelyet Károlyi 1919 március első felében a királyi palotába hívott össze.

A kormányon levő három párt vezetői jelentek meg ezen, Károlyi explikálta a helyzetet, hangsúlyozta, mennyire szükséges, hogy végre a nemzetgyűlés megalakuljon, viszont micsoda veszélyt jelent ez a felelőtlen fenyegetés, mert jobb nem tartani meg a választásokat, mint kitenni az országot — különösen most a béketárgyalások előtt — egy olyan európai botránynak, hogy az uralmon levő egyik pártnak, a szociáldemokratáknak elégedetlenkedő elemei, vagy pláne köztársasági katonaság szétverné fegyverrel a köztársaság nemzetgyűlését.

Feltette a kérdést a szociáldemokraták ott levő vezetőihez: tudják-e garantálni, hogy ez az eset nem fog megtörténni és ugyanebből az érdekből hajlandók-e és tudják-e megfékezni az elvadult szocialista terrort és biztosítani a választások szabadságát?

A kérdések nem kimondottan, de mindannyiunk által értetten két emberhez voltak intézve: Böhmhöz, a szocialista hadügyminiszterhez, aki a katonaságnak hivatalosan és Pogányhoz, aki a katonaságnak hivatatlanul az élén állott.

A két interpellált, akit a többi felszólaló még Károlyinál is élesebben aposztrofált, majdnem egyformán válaszolt. Mindketten kitértek a főkérdés elől azzal, hogy nem kell aggódni ilyen eset bekövetkezése miatt, mert „bizonyos, hogy a szociáldemokrata párt meg fogja kapni az abszolút többséget.”

És valóban a szocialisták agitációja kezdett minden

léket elszakítani. Ebben a többségszerzési törtetésben aztán nem ismertek kivételt, minden párt s minden más pártállású egyén útjokban állott. Ellenpárti jelölteket és választókat egyformán igyekeztek terrorizálni. Hogy csak egy pár esetet említsek: a keresztényszocialistáknak egy vidéki gyűlésén belőttek az ablakon; nagyatádi Szabó István miniszter somogymegyei gyűlését megzavarták; Vass János Károlyi-párti minisztert egy budai gyűlésen személyében inzultálták és gyűlését nem engedték megtartani. Az aktív belügyminiszter miskolci gyűlését nem engedték nyílt téren megtartani, csak zárt teremben és a gyűlést megelőzőleg biztosítékot próbáltak szerezni tőlem arra, hogy nem fogom megtámadni a szociáldemokraták miskolci szervezkedését, amelynek már-már sikerült Miskolcon úgyszólván minden polgárembert egyik vagy másik szakszervezetbe bekergetni. (A gyűlésen kimutattam, mennyire fonák és egészségtelen dolog, hogy még a nagyfőkés kávé-sok részére is külön szakszervezetet alakítottak, anélkül, hogy lélekben meg tudták volna őket nyerni a szocializmus eszméjének s kimutattam, mennyivel józanabb dolog volna terror nélkül engedni, hogy a polgárságot haladó demokratikus pártok, mint pl. a Károlyi-párt, megszervezzék a maguk táborába, különben könnyen a bujkáló reakció karjaiba fog menekülni a szocialista terror elől.)

Mindezekhez járult a házi vita, amely úgy a minisztertanácson, mint a pártokon belül lefolyt afelől, milyen választási rendszert léptessünk életbe: nyilvános vagy titkos szavazást, egyes kerületenként, vagy lajstromosan s ha ez_ utóbbit, melyik nyugat-európai rendszer szerint? A nyílt és egyes kerületenként való szavazás mellett főként a függetlenségek foglaltak állást, mert a polgárság szervezetlensége még az egyes kerületekben is elég nagy volt, mennyivel nehezebb lehetett 8—10 kerület polgárságát hirtelen, rövid előkészítési idő alatt s a rendszer beidegződése nélkül nemcsak az új választási rend alakításaihoz ...hozzá-

szoktatni, hanem arra a fegyelemre és a szomszédos kerületek érdekeit belátó méltányosságra is reánevelni, hogy 8—10 kerület együttesen tudja a maga 8—10 jelöltjét kijelölni és a mérlegelésnél kellő judíciumot és önmérsékletet gyakoroljanak a sorrend megállapításakor, mert hiszen nem teljesülhet minden kerületnek az a természetszerűen feltörekvő kívánsága, hogy az ő jelöltjük jusson az első helyre, vagy legalább is az első, biztosnak tetsző helyek egyikére.

A titkos és lajstromos szavazást főként a szociáldemokrata és radikális miniszterek támogatták, ami a szocialista érdekeknek megfelelt. Az ő pártjukban volt valamelyes fegyelem, hihető volt, hogy az ő központi pártvezetőségük jelölőlajstromaira katonásan le fognak szavazni elvtársaik mindenütt, ha soha sem hallották volna hírért sem a jelölteknek.

Viszont a megvadult választási agitáció mellett, amikor félnünk kellett, hogy a választás napjain valóságos fegyveres csaták fognak lefolyni, a titkos szavazás leginkább orvosszer lehetett a terror ellen. Ezt még nekünk, polgári minisztereknek is koncedálnunk kellett.

A minisztertanács végül is a titkos, lajstromos szavazás mellett döntött, amely a kisebbségek arányos képviselőletét biztosította.

Erre az utasításra fogtam hozzá a választási néptörvényt és ennek végrehajtásáról intézkedő belügyminiszteri rendeletek kidolgozásához, amelyekben — nem minden büszkeség nélkül mondom — az én belügyminiszterségemhez fűződik egy minden tekintetben modern választási rendszernek, a DHont-féle módnak, az idő rövidségéhez mért alapos feldolgozása és Magyarországon legelőször való bevezetése.

És ha ennyi külső és belső politikai, részint elvi, részint tárgyi akadály toltá, tologatta is mindig tovább és tovább a választások megejtését, (amikor irigykedve kellett

látunk, hogy a forradalmi Ausztria és a forradalmi Németország már új nemzetgyűléseiken intézik ügyeiket), — végre nekünk is sikerült 1919. március havában a választási törvényt, úgyszintén az új kerületek beosztásáról szóló törvényt és a választási rendeleteket kiadni s a választásoknak április hó első felében való megtartására az összes szükséges intézkedéseket megtenni.

Ha az események nem hozták volna a Vix-jegyzéket és a bolsevizmust, áprilisban már nemzetgyűlésünk lett volna.

Miért nem lövettünk?

Különösen polgári oldalról, de nem ritkán a kommunizusból kiábrándult szociáldemokraták részéről is nekünk szegzik a kérdést: miért nem fojtottuk el fegyveresen a (bolsevista agitációt)?

A felületesen ítélok előtt valóban tetszetős vádként hangzik a kérdés a gondolatban hozzáfűzött következtetéssel együtt, ihogy t. i. fegyveres fellépéssel még idejében elejét lehetett volna venni a bolsevista agitáció terjedésének és ezzel végeredményben eltsáriüható lehetett volna a proletárdiktatúra Magyarországon.

Hogy e kérdésre megfeleljünk, emlékezetünkbe kell idéznünk az akkori magyarországi és európai viszonyokat.

A felbomlott katonai frontok hazaözlése, a volt katonák túltengő egoizmusa, kielégíthetetlen követeléseik, gyűlések, felvonulások, tüntetések, csupa mérték és belátás nélkül való kívánalmak szakadatlan ostroma, amelyel szemben a régi központi hatalom, a királyság, már összeomlott, az új, a köztársasági kormányzat még nem szilárdult meg. És milyen nehezen szilárdulhatott, amikor ellene a követelések ostromát nem vele ellentétes lelki diszpozíciójú elemek, hanem éppen azok az elnyomottak, jogokból és anyagiakból addig kinullázottak intézték,

akik természetszerűleg a forradalmi kormánynak kellett volna, hogy támaszai legyenek.

A forradalomban részes tényleges és tartalékos katonák, tengerészek, polgári fiatalság, az elmúlt rendszerek mostohagyermekai, az állami tisztviselők, a rosszul fizetett csendőrség, rendőrség, határrendőrség, — bármennyire őszintén örült a forradalmi kormányzat születésének, mégis olyan vad dühvel, határt nem ismerő elkeseredett követelődzéssel prezentálta nekünk az elmúlt kormányzatok adósságairól szóló számlákat, mintha az őket elnyomó kormányemberek ültek volna helyeinken. Kérésről szó sem volt, mindenki követelt. Es lehetőleg olyat, amihez sem kvalifikációja, sem külön érdeme nem volt. Hatáskört sem respektáltak. Találomra rohazottak meg ügyeikben egy-egy minisztert.

Nekem — szerencsétlenségemre — mindkét viselt hivatalomban sokkal bővebben jutott ebből az ostromból, mint a többiek bármelyikének.

Előbb mint miniszterelnökségi államtitkár, én kellett, hogy felfogjam azt a küldöttségáradatot, amely az ország minden részéből Károlyi személye felé zúdult. Neki megvolt az ezer gondja, teendője a kormányelnökség és a külügyek tényleges intézésével, minisztertanácsokkal, fontos megbeszélésekkel. A küldöttségek végnélküli zuhatagát nekem kellett magamon végigbocsátanom. Tisztviselők küldöttségei jöttek és kérdezték, mitévők legyenek, mert őket a megszállók elcsapták. Másik tisztviselő-deputáció aziránt érdeklődött, mit tegyenek, mert őket a megszállók nem csapták el? Erdélyi küldöttségek a fegyveres ellenállást kérlek a románokkal szemben s átadták a kilincset a másik erdélyi küldöttségnek, amely a kormányra hárítja az esetleges vérontásért a felelősséget.

Egy Szilágy megyéből jött küldöttség nagyobb sikerrel szerepelhetett volna valamelyik kabaré színpadán, mint nálam a miniszterelnökségen szerepelt. Nyolc-tíz ember-

bői állott a társaság, civilek, katonák vegyesen. Egy tartalékos főhadnagy volt a szónokuk, aki léghajós disztinkciót viselt. Nagy forradalmi szónoklatot mondott, kitanított benne engem az új idők szelleméről, hogy nemcsak beszélni kell a forradalmat, hanem aszerint cselekedni is. És pedig azt várják a kormánytól, hogy a régi rendszer minden főemberét dobja ki a közigazgatásból és ujakat, forradalmiakat tegyen a helyükbe, ők ennél fogva követelik a szilágymegyei főispán azonnali elbocsátását és alkalmasabb ember kinevezését.

Véletlenül személyesen ismertem a szilágymegyei főispánt. Tisza bukása után a mi ajánlatunkra nevezte ki az Eszterházy-kormány. Korrekt függetlenségi, régi közigazgatási ember volt, aki igazán közbecsülésben állott megyéjében. Meggyőződésem volt, hogy kormányunknak hasznára fog válni, ha megtartjuk állásában.

— Ki volna tehát a mostaninál alkalmasabb főispán? — kérdeztem.

— Azt majd a következő szónok fogja kifejteni, — felelte a repülő-főhadnagy úr.

Előállott egy másik fiatalember, szintén uniformisban, aki kifejtette, hogy Szilágymegye egész lakosságának leg-hőbb óhajtása, sőt követelése, hogy főispánná az arra egyedül hivatott X. Y. urat, a deputáció vezetőjét, repülő barátunkat nevezze ki a kormány.

A küldöttségnek annyit feleltem, hogy köszönjük az információt, a kormány tudni fogja kötelességét. És előterjesztésemre megmaradt állásában a régi főispán, aki egészen a románok által való internálásáig kifogástalanul betöltötte hivatását.

Ilyen és még meglepőbb küldöttségek váltogatták egymást a miniszterelnökségen. Jött a budapesti polgárok küldöttsége, amelyik vidéki katonasággal kérte fentartani a főváros rendjét. És jöttek a szociáldemokraták, akik

tiltakoztak vidéki ezredek felhozása ellen, mert azok és a szocialista munkások között összetűzésre fog kerülni a sor. Ők a munkásságból rekrutálódó polgári őrség fenntartását követelték.

Majd amikor december közepén Batthyány lemondott a belügyminiszterségről, nekem kellett e nehéz és majdnem reménytelen szerepet elvállalnom. Mikor Károlyi megkínált ezzel az állással, én előbb elhárítottam azt magamtól, — amint korábban, Bartha Albert bukása után, a nekem felajánlott hadügyminiszterséget is sikerült elutasítanom. Azt ajánlottam Károlyinak, hogy Lovászyt nyerve meg belügyminiszternek. Az ő személye nagy erőt jelentene a belügyek élén és úgyszólván az egész polgárság bizalmát maga és a kormány mellé állítaná.

Károlyi fel is ajánlotta Lovászynek a belügyminiszterséget, én is erősen kapacitáltam annak elvállalására, de ő kitért az ostrom elől, fiatalabb erőt tartott az adott helyzetben szükségesnek és bátorított, hogy vállaljam el. Így lettem belügyminiszter. Lovászy kultuszminiszter maradt. Meg kell említenem, hogy még később is, miután Lovászy kilépett a kabinetből, nem nélkülöztem egyszer-egyszer tanácsát nehéz helyzetekben.

Mint belügyminiszternek három hónap során olyan szomorú tapasztalatokban volt bőven részem és olyan történelmi momentumokat kellett megélnem, amelyeket — bizonyos, — hogy Magyarország egyetlen belügyminisztere sem sorozhat hivatali emlékei közzé. Nem is kiválnom »azokat a legnagyobb ellenségemnek sem, még kevésbé azok megismétlődését az országnak.

Ma már egy történelmi lustrum mérsékelt távolából kaleidoszkóp-szerű képcsoportnak tűnnek fel azok az események előttem, amelyeknek elem vetített egyes mozzanatait megrögzíthetem magam előtt, bogy alkotó elemeire bonthassam őket és meditálhassak indító okaik, rejtett összefüggéseik és végső következéseik fölött. Ámde akkor

hajnalig tartó minisztertanácsok, egész napi szellemi munka, Testi kimerültség és állandó lelki depresszió mellett egy olyan gyorsan pergett izgalmas filmet jelentettek, amelyet figyelemmel kísérni már magában véve is elég izgalmat váltott volna ki és energiát fogyasztott volna el, hát még minden egyes részletére felelősségteljes intézkedést iniciálni.

Kezdjük a kisebb jelentőségű dolgokon. Jöttek a házmesterek kéréseikkel a háziurak és a lakókkal szemben. Megjelentek a lakók a háziurak és a házmesterekkel szemben. A háztulajdonosok viszont a lakók és a házmesterek ellen deputációztak. Míg végül felvonultak a vice-házmesterek az összes előbbieik ellen.

A bérkocsisok küldöttsége a tarifák felemelését, a hatóságok vezetői azok leszállítását kérték. A vendéglősök a szesztilalom megszüntetését, különböző egyesületek annak fentartását indítványozták.

A polgárság kérte a polgárőrség vagy népőrség megszüntetését, mikor már annak vállalt fentartása kellemetlen anyagi terhet kezdett jelenteni számára; a szocialisták viszont az intézmény fentartását követelték, mert az a kereset nélküli munkásságnak kenyeret adott.

Közben az Oroszországból hazajött bolsevisták erős aknamunkát folytattak a forradalmi kormányzat ellen. A munkásság, de főként a katonaság és a leszerelt altisztek között folytattak erős agitációt. Nem elvi meggyőzés, hanem a kommunizmus tanainak hirdetése volt az ő eszközük, hanem a legközönségesebb lázító demagógia, minden kormányintézkedéssel szemben, felcsigázása az önző követeléseknek, a különben is burjánzó elégedetlenségnek.

A munkásság egy részét állandó többkövetelésre bírták reá a munkanélküli segélyek összege tekintetében. Úgyszólván hétről-hétre nagy tüntető felvonulást rendeztek férfiakból, asszonyokból és gyermekekből álló tömegekkel a Várba, ahol részint a miniszterelnökséget, részint

a volt királyi palotában elhelyezett népjóléti minisztériumot zaklatták újabb és újabb telhetetlen követeléseikkel.

Másrészről a leszerelt altiszteket sikerült feltűzekűők, hogy egyenkint 4800 korona leszerelési díjat követeljenek a kormánytól, ami — tekintettel arra, hogy akkor *40 svájci frankot ért 100 korona* — 1920 svájci frankot, körülbelül mai 6 millió 400.000 koronát jelentett fejenkint. Minthogy pedig mintegy 60 ezer leszerelt altisztünk volt, ennek a követelésnek teljesítése *115 millió 200.000 svájci frank*, körülbelül *38,360.000.000 mai magyar koronával terhelte volna meg az állampénztárt.*

És ennek a követelésnek a hangoztatásával egymásután jelentek meg az altisztek tüntető felvonulásai a hadügyminisztérium előtt.

A kormány a legnehezebb helyzetbe kezdett kerülni.

Két olyan követelés ostromolta kapuit, a munkanélkülieké és a leszerelt altiszteké, amelyek számszerű felcsigázottságukban teljesen jogtalanok és méltánytalanok voltak, de elvi alapjuk jogossága nem volt vitatható. Mindkét követelő kategória tulajdonképpen a háborús kormányokkal szemben fennálló követelésének a számláit nyújtogatta felénk olyan agresszivitással, amelynél nagyobb magát a háborút megindító és folytató kormányzatot sem ostromolhatta volna.

Mindkét tömeg követelése a háború következménye volt. Az egyiket a háború tette munkanélkülivé, mert a polgári munkaalkalmak egész sorát megszüntette; a leszerelt altisztek pedig a legsúlyosabb hazafiúi áldozatra, harctéri érdemeikre hivatkoztak.

A Károlyi-kormány mégis az állam aránytalanul súlyos megterhelésének elkerüléséért mindkét túlkövetelés teljesítését megtagadta.

Élénk tápot adott ezzel természetesen a bolsevista agitációnak, amely a kormánynak ezt az intézkedését a maga önző demagóg céljaira nagyszerűen felhasználta.

A belügyminisztérium telefonja eközben a legrémesebb híreket adja le:

Kaposvárra betörték a környéken bujkáló leszerelt katonák és kifosztották a város összes üzleteit.

Kecskeméten a katonaság fellázadt és elfoglalni készül a városházát.

Szegeden kommunista lázadás tört ki a kaszárnyákban. A hadügyminiszter ennek elfojtására leküldi Neuberger tengerészfőhadnagyot egy csapat tengerésszel. Ezek elfojtják ugyan a kaszárnyai zendülést, de a sikeren felbuzdulva, ők maguk a városházára vonulnak, Neuberger főhadnagy úr elcsapja hivatalából a polgármestert és a főkapitányt és kinevezi magát a város teljhatalmú diktátorává.

Csanádmegyében a szocialista munkások fegyveres harcot vívnak a csendőrséggel, néhány csendőr elesik, a munkások elűzik hivatalából az általuk kineveztetni kért *szociáldemokrata főispán-kormánybiztost, Jócsák Kálmánt*, aki — hogy életét megmentse — Budapestre menekül.

Székesfehérváron elkergetik Köves kormánybiztost és visszautasítják *Tolnay* Lajost, az új polgári kormánybiztost is, akit pedig a szocialista miniszterek egyhangú hozzájárulásával nevezett ki a kormány.

Kaposváron *Neubauer* Ferenc kisgazdapárti kormánybiztosunk ellen csinálnak frontot a szocialisták.

Ugyancsak *Somogy megyében* földreformunk végrehajtását megghiúsítják és Nagyatádi Szabó István miniszter-társunk a minisztertanács megkérdezése és hozzájárulása nélkül *megegyezik a somogyi szociáldemokratákkal az ottani nagybirtokoknak a földmunkások által való elfoglalására*, még arra is lekötelezi magát, hogy tekintélyes állami hitelt nyújt nekik a gazdálkodáshoz.

És mindezt a zajló kavargást szomorúan élénkíti a három országrészből menekülők végnélküli karavánja.

Ilyen körülmények között — amint utólag bölcsen

megállapítható — valóban csak úgy lehetett volna a bolsevista lazítást elfojtani, ha az államhatalom teljes erejével lép fel ellenük.

És ennél a kérdésnél megismétlődik az egyszeri eset, amikor a bérmálásra érkező püspök megdöbbenve kérdezte a falusi lelkészt: miért nem várják őt harangszóval?

— Száz oka van annak — felelte a plébános. — Az első ok, hogy nincs (harang).

A többi ok felsorolását a püspök elengedte.

Így volt a Károlyi-kormányzat is a bolsevisták elleni erő alkalmazásával. Sok oka volt, hogy fegyveres erő nem használtunk velük szemben. Az első ok az volt, hogy nem volt fegyveres erőnk

Számbevehető karhatalmi erő csak az volt, ami felett a belügyminiszter rendelkezett: a budapesti rendőrség, a csendőrség és az összefutott határrendőrség. A katonaság részint szocialistának vallotta magát a Pogány József terrorisztikus vezetése alatt, részint a kommunista izgatás is behatolt a kaszárnyákba és a fegyelem utolsó maradványait is teljesen kiirtotta onnan.

Ennélfogva úgy állott a helyzet, hogy egyedül a polgári belügyminiszter rendelkezése alatt álló karhatalmat lehetett volna felhasználni a rendzavarók és lázadást szitok ellen. Viszont bizonyos, hogy bánni ilyen erélyes intézkedés szemben talála volna magával nemcsak a fegyvertelen plebszet, hanem a szocialista katonaságot is, amelynek akkori mentalitása szerint egy polgári miniszter intézkedésével szemben szociáldemokratáknak és kommunistáknak össze kell fogni egymással.

Ezt a hangulatot állandóan fűtötte is a „Vörös Újság” személyem ellen intézett lázító cikkeivel.

Én megkíséreltem elsősorban is egy politikamentes erős és fegyelmezett, egységesen kiépített és azonos státusna tartozó karhatalmat (megteremteni. E célból sikertült megkapnom a minisztertanáctól a felhatalmazást,

hogyan az állami és vidéki rendőrséget, a csendőrséget, a határrendőrséget és a budapesti rendőrség kiegészítésére már általunk felállított, volt tényleges katonatisztek vezetésével, leszerelt altisztekből toborzott kétezer főnyi u. n. „karhatalmat” egy egységes szervezetbe tömörítsem. Természetesen a csendőrség lett volna az alap és a minta, amelynek belső szervezete, szolgálati szabályai és fegyelme szerint óhajtottam egy hatalmas polgári karhatalmi szervet a többi említett testületek beolvasztásával kiépíteni, amely minden vonatkozásában a belügyminiszter alá tartozott volna.

Az első ankéton, amelyet ebben az ügyben tartottam, megjelentek az érdekelt szervezetek hivatalos küldöttei és a hadügyminisztérium képviselője is. Soha nem gondoltam antagonizmust volt alkalmam ekkor tapasztalni a megjelent különböző testületek között. A határrendőrség nem akart egy szervezetbe olvadni a vidéki rendőrséggel, mert az ő meglévő külön státusuk kedvező előlépési esélyeit nem voltak hajlandók mások belépésével megrontatni. A budapesti államrendőrség kiküldöttei tiltakoztak a vidéki rendőrséggel és határrendőrséggel való egyesítés ellen, mert ugyancsak addigi előmenetelük lehetőségeit látták veszélyeztetve a kibővített testületben, azonkívül maguknál kevesebb kvalifikációjú egyének bejövételét és egyenlő érvényesülését mondták elfogadhatatlannak. Végül a csendőrség egyformán tiltakozott úgy a vidéki rendőrséggel és a határrendőrséggel, valamint az államrendőrséggel való egyesítés gondolata ellen. A csendőrség képviselőjében megjelent csendőrezredes tisztelettel bejelentette, hogy akár a kormány, *akár a leendő törvényhozás* határozna is el ezt az egyesítést, *ők annak fegyveresen fognak ellenállani.*

Ilyen volt a fegyvelemérés a mintaszerű csendőrségben, milyen engedelmességei várhatott akkor a kormány másoktól?

Az egyesítésből — sajnos — nem is lett semmi. A „bizalmas” ankétról a kommunista „Vörös Újság” másnap kimerítő tudósítást közölt. Kiszínezte tervemet, „rémképnek” festette a munkásság elé, hogy a polgári belügyminiszter külön „polgári hadsereget” szervez a szocialista katonaság ellen. Árulóknak nevezte a szociáldemokrata minisztereket, ha ehhez hozzájárulnak. Valóban a legközelebbi minisztertanácson Böhm hadügyminiszter már revízió alá vette régebbi álláspontját, amellyel a nekem adott felhatalmazáshoz hozzájárult. És ezzel kútba is esett tervem megvalósítása, amely pedig siker esetén eredményeiben beláthatatlan értékű lehetett volna.

Tény tehát, hogy hiányzott olyan fegyveres és egységesen felhasználható állami erő, amellyel a kommunista kat következmények nélkül, vagyis eredményesen leverhettük volna. Azért mondom, hogy „következmények nélkül”, mert megpróbálni és egy-két kommunista felvonulást, leszerelt altisztek tüntetési a rendőrséggel széjjelveretni, középük lövetéssel őket szétkergetni könnyen lehetett volna; kérdés azonban, hogy az ilyen pillanatnyi siker felért volna-e azzal az elmaradhatatlan következménnyel, hogy az utcai áldozatok tetemrehívásával, a mártírság olcsó kamatoztatásával a kommunisták a maguk táborába csábították volna a mérsékeltbb munkásságot is és akkor — amikor úgyis övük volt a katonaság, sőt a civil munkásság kezében is sok fegyver volt a vagyonos városi polgárság jóvoltából, mert ez a házaik és bankjait őriztette vele, — csakhamar a legelkeseredettebb és legvéresebb utcai harcok színhelye lett volna Budapest és a vidék is.

Az meg alig kétséges, hogy egy ilyen nyílt polgár háború, amely egyrészt a polgárság, másrészt az egyesült szociáldemokrata és kommunista munkásság között dühöngött volna, melyik felet segítette volna győzelemhez. Azt hiszem, ha az akkori viszonyokat jól átgondol-

juk, valószínűbb a feltevés, hogy ez a harc a munkásság győzelmével végződött volna. Az azonban egyáltalán nem lehet kétséges, hogy ha a munkásság ilyen áron jutott volna a hatalomhoz, akkor a polgárság sokkal több áldozatát sírhatná ma annak a rezsimnek, mint így a puccsal, kijátszásunkkal, de vértelenül kormányra került kommunista uralomnak. Ahhoz fogható vérengzésről talán csak a nagy francia forradalom és az oroszországi proletárdiktatúra burzsoa-gyilkolásai nyújthatnak fogalmat.

Nem, a Károlyi- és Berinkey-kormányok nem akadályozhatták meg fegyverrel a kommunista előretörést. Nem voltak erre a feladatra sem fizikailag, sem politikailag alkalmasok.

Fizikailag nem, mert elegendő és megbízható fegyveres erejük nem volt. Politikailag pedig azért nem, mert a kormányzat *koalíciós* volt, részben polgári, részben szociáldemokrata miniszterekkel.

Akkor is sok meggondolásra adott okot nekem ez a kérdés, azóta is sóikat foglalkoztam ezzel a problémával és a németországi események, valamint a tömeglélektani és politikai momentumok szigorú mérlegelése után ma még erősebben vallom akkor is hangoztatott meggyőződésemet: *a kommunista lazítást és előretörést fegyverrel csak vagy tiszta polgári vagy tiszta szociáldemokrata kormány verhetné volna le, de semmiesetre sem koalíciós kabinet.*

A polgári kabinettel való kísérlet azonban igen bizonytalan vállalkozás lehetett volna, mert egy polgári erőszakos kormányzás, vagy mondjuk így: egy polgári fegyveres rendcsinálás mindig és mindenütt magában hordhatta a veszélyt, hogy az a legmérsékeltebb szociáldemokratákat is közös táborba hajtja a kommunistákkal, bármennyire is államérből és bármennyire is lázadók ellen, de mégis munkások ellen van irányozva az u. n. „polgári” kézben levő fegyver és e tény a szélső demagógia köny-

nyen úgy tüntetheti fel, mint a burzsoázia kizárólagos uralmának fegyveres biztosítását a munkásság egyetemével szemben.

Ez volt éppen a Károlyi- és Berinkey-kormányoknak a maga külpolitikai tragikumától teljesen független belpolitikai tragikuma, hogy a belpolitikai helyzet *okvetlenül koalíciós kormányzást* követelt polgárok és szocialisták között, mert csak ez tarthatta fenn a *politikai* egyensúlyt; a rendnek a fentartása és a kommunisták ellen követendő fegyveres fellépés szüksége viszont *okvetlenül homogén összetételű kormányt* tett volna nélkülözhetetlenné.

Még pedig, mint reámutattam, a tisztán polgári kormányzat *akkor* felborulással veszélyeztethette az államrendet. Még Lovászy és Batthyány sem vállalkoztak ilyenek alakítására, amikor 1919 januárjában ezzel őket Károlyi megkínálta. Pedig addig ők erősen hangoztatták egy kizárólagos polgári kormány alakításának szükségét.

Egyedüli megoldási módnak az akkori adott helyzetben a *tiszta szociáldemokrata* kormány alakítása maradhatott volna. Egyedül szocialista kormány verhetett volna, le fegyverrel a kommunistákat annak a veszélye nélkül, hogy az *összes munkások* a lázadók pártjára állottak volna. Csak egy tiszta szocialista kormány nem eshetett abba a gyanúba, hogy a (munkásérdekeket akarja letörni kemény fellépésével és hogy kizárólagos polgári osztályérdekeket akarna ezzel szolgálni.

Egy a kommunistákkal szemben fegyverrel fellépő koalíciós kormány már okvetlenül ilyen gyanúba eshetik és ez esetben a kormány szocialista tagjai, bármily népszerűek lennének is múltjuknál fogva a maguk tömegei előtt, e fikció folytán könnyen talajt veszíthetnének és már nem állhatnák útját megtépázott tekintélyükkel annak a szélső izgatásnak, amely még mérsékeltebb munkástömegeiket is a szélső agitáció karjaiba hajtja.

Ez volt a helyzete a velünk egy kormányban ülő szo-

cialista vezéreknél is. Folyton ezzel indokolták vonakodásukat annak elhatározásától, hogy többszöri, majdnem állandó belügyminiszteri indítványomat elfogadják a Kun Béláék elleni erélyes fellépésre vonatkozóan. Csak akkor nem akadályozták többé indítványom elfogadását, sőt kifejezetten hozzájárultak a kommunista vezetők letartóztatásához, amikor a bolsevisták által felizgatott tömeg fegyveresen a „Népszavát” támadta meg és az utcai harcban nyolc rendőr és népőr esett áldozatul. Viszont ugyanekkor követelték ki a Kun Béláék letartóztatásának ellenértékeként az internálás! rendszer életbeléptetését és Szurmay, Mikes püspök és Szerényi internálását. Az erre vonatkozó indítványt Böhm tette a legkövetelőbb módon.

Egyedül egy tiszta szocialista kormánynak lett volna meg *a munkásság előtt* az az erkölcsi jogcíme, vagy legalább is annak magyarázatra nem szoruló feltételezése, hogy még a munkások, a rendzavaró kommunista munkások lövetését is jól felfogott munkásérdekből teszi, azért t. i. hogy az esztelen követelésekkel és a termelés rendjének, a munkának és a kormányzásnak állandó megzavarásával a kialakítandó új állami rendszer felépítésének megakadályozását kiküszöbölje.

Ezt tette eredményesen a szociáldemokrata Noske Németországban.

Erre lett volna szükség nálunk is. Szociáldemokrata kormánynak kellett volna alakulnia már hónapokkal előbb, még amikor Kun Béláék legelőször felütötték a fejüket. Az akkor annyira erős szociáldemokrata párt híven kitartott volna vezérei mellett, ha ők a rendzavaró kisebbséget, a kommunistákat fegyverrel leverték volna.

Márciusban ez már későn volt, mert akkor már lényeges eltolódás állott be az erőviszonyokban a mérsékelt szociáldemokraták és a kommunisták között ez utóbbiak javára. Ennek pedig tisztán az volt az oka, hogy a szociál-

demokrata vezérek s ő miattuk a kormány sem lépett fel idejében elég eréllyel a bolsevisták ellen.

Hogy a szociáldemokraták úgy lépjenek fel a bolsevista agitációval szemben, mint ahogy nem léptek fel, ahhoz kettő kellett volna: elsőbben háborúban járt, katonaviselt, meggyőződéses, komoly szociáldemokrata vezérek, akik egyrészt átérezték volna, hogy mit veszélyeztet egy túlzó és az ország és a történelmi fejlődés adott helyzetével nem számító lelketlen agitáció, másrészt elég bátrak lettek volna vállalni a kockázatot éppen elvi programjuk zavartalan kiépítése érdekében még akkor is, ha munkásorsóból származó lázadók ellen kellett volna fordítani a puskacsövet.

Volt ugyan a magyar szociáldemokratáknak néhány európai képzettségű, komoly, értékes vezetője úgy a mérsékeltek, mint a szélsőbbek között, ámde az egész ország szerencsétlenségére egyikükben sem volt meg a katonás vérmérséklet és az ezzel járó elhatározási bátorság nemcsak meggyőződéssel, hanem, ha kell, fegyverrel is elhárítani a *balfelől* jövő veszélyt a demokratikus Magyarország felépítésének útjából.

A másik hiány: a szocialista tömegek iskolázatlansága volt, aminek folytán felültek minden balfelől jövő ugratásnak, a mindent túllicitáló ígéretésnek és kipróbált vezetőik helyett egyik napról a másikra Kun Béla és Szamuelli csatlósaivá szegődtek

Így történt, hogy a szociáldemokrata vezérek nem irányították a tömeghangulatot, hanem csak figyelték azt és legfeljebb saját lépéseiket tették attól függővé. A gyorsan kiérlelődött helyzet kritikus fordulatánál azután a szélsőbbek és temperamentumosabbak egyszerűen egy szaltomortáléval a kommunista áramlatba vetették magukat, a mérsékeltebbek és megfontoltabbak pedig elvonultak a közéletből és passzivitásukkal megtagadtak minden közöséget a vörös uralom ténykedéseivel szemben.